

למנצח על ידותון לאסף מזמור, כשהקב"ה מראה לנביאים הנרות הרעות על ישראל, הם עומדין ומתרעמין לפני הקב"ה, לכך נאמר למנצח על ידותון, מה ידותון על הדמות ועל הדיין, שהראה הקב"ה שעוברין עליהם, כיון שהיו רואין היו זועקין לפני הקב"ה והיו נותנים את קולם שנאמר קולי אל אלוקים ואזעקה, וכן אתה מוצא בחזקוק שאמר על משמתי אעמודה, אזעק אליך חמס למה, כי עוד חזון למועד, ע"כ. ואינו מובן כיון דאמר לי' הקב"ה שעברו על הדמות ועל הדיין למה זעק עוד. והנראה דזעק על ההוספות של הגזירה, שמוסיפין אומות העולם פי כמה. ונראה דזה נמי ביאור דברי קינות לתשעה באב קינה ז' ומחצרו רבינו אליעזר הקליר, איכה אלת באפיד לאבד ביד אדומים אמויך ולא זכרת ברית בין הצמרים וכו', וכן שם בכל הקינה וכו', זכור ה' מה הי' לנו, והיינו על עונש הנוסף שנעשה ע"י בעל בחירה, והאומות בעולם ברשעם הוסיפו על הגזירה, וע"ז הבטיחו כל הנביאים שהקב"ה ינקם בהם, שנאמר כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה, ויתבאר עוד. וכן בזמנינו שנהרגו ונשחטו שליש מכלל ישראל, תשעים אחוז מאחינו בני ישראל החרדים, וביארנו בסימנים הקודמים דהם תיקוני עבירות מדורות שעברו, מ"מ ברור דהם הוסיפו על הגזירה, וכמו דהוסיפו במזרים, והוא מקליפת עמלק שכל דור ודור לאבד כלל ישראל.

אמונה נראה דמה שנבאר דיכול אדם להרוג חבירו אע"ג דאינו מחוייב במיתה, ואם לא הי' הורגו הי' נשאר בחיים, זה דוקא ביחיד אי' בצבור קטן, אבל כלל ישראל גדול יש

להם שמירה מעולה מאת הקב"ה כדאיתא במדרש תנחומא פרשת חולדות שצני ישראל נמשלו לכבשה אחת העומדת בן שבעים וארבעים, אמנם כל זה הוא בזמן הארת פנים, אמנם בזמן הסתר פנים והוא בזמן חורבן הבית והלאה, יכולין כל האומות לשלוט בנו יותר מן הדין, כדכתיב בפרשת וילך ל"א י"ז, והסתרתי פני מהם וכו', ומלאוהו רעות רבות וזרות, ואמר על כי אין אלוקי בקרבי "מלאונו" הרעות האלה, ע"כ. דהיינו אף יותר ממה שמגיע לו. והיינו כיון דאין לו השמירה בהארת פנים אלא הוא מוצא הסתר פנים, כל מיני רעות יכול למצוא אותם, אף יותר ממה שמגיע לו. וכן משמע מדברי הרמב"ם בס' מורה נבוכים ח"ג פנ"א, דפירש הרמב"ם מדכתיב ומלאוהו רעות רבות, ומלאונו הרעות האלה, פירושו בדרך מציאה, דכאשר האדם מבדיל עצמו מהשם, השם נבדל ממנו, והוא אז מוזמן לכל רע שאפשר שימציאוהו, ע"ש. ומשמע אפי' יותר מן הדין. אמנם ינקום השם מהן לעמיד לבא, כדכתיב כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה. ונראה דזו היא קליפת עמלק דכל זמן שמוציא עם ישראל בלי שמירה מהקב"ה רוצה לקעקע כל ביצתו, ולכן מצוה עשה לזכור חמיד מעשיו הרעים ואריכותו, כדי לעורר איבתו, כלשון הרמב"ם בפ"ה מהלכות מלכים ה"ה. וכן בשמים מקטרג עלינו שר של אדום יותר ומוסיף בקטרוגו יותר מן הדין. ועל זה כתב בספר ישעי' דיפקוד ה' על צבא מרום במרום, ואח"כ על מלכי האדמה, ונבאר ענין זה בארוכה אי"ה, אמנם בהקדם צריכין לבאר אם במרום יש בכלל ענין של בחירה חוץ מאדם, ואח"כ נבאר אי"ה ענין קטרוגו של שטן.

סימן ש"י

בביאור ענין בחירה במלאכים ובאליהו הנביא

מתקנאין בנו. [ועי' בילקוט ראובני פרשת מקץ ד"ה דע שיש סוד גדול בלבישת בגד פשתן וכו', וז"ל, ודע כי לא יש מסוכן בעולם יותר מכהן גדול ביוהכ"פ שהי' נכנס לפני ולפנים במקום שאין רשות לשום מלאך ושר לכנס שם, וכדי שלא יתקנאו עליו קנאה נתן לו הקב"ה עצה טובה שיכנס בבגדי פשתן לבן שקטיגור נעשה סניגור, עכ"ל]. וכן בגמ' שבת פ"ח ע"ב, בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו חמדה גנוזה וכו' אמר הקב"ה למשה החזיר להן תשובה, אמר לפניו, רבש"ע, מתיירא אני שמא ישרפוני בהכל פיהם, אמר לו אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה ע"ש, ומוכת דיש להם כח עצמאי. אע"ג דודאי אין למלאכים יצה"ר, שטבעם מסור ביד השי"ת ומשועבדים לעשות רצונו בלי שום נטי', מ"מ יש להם קצת בחירה, ומצד בחירה זו אומרים שירה. ואין הכוונה שיש להם בחירה לעשות כנגד רצון

יש לדון אם למלאכים יש בחירה. ולכאורה בפשטות צריכין לומר דאין למלאכים בחירה כלל לבחור בין רע לעוב, דאין להם יצה"ר, ואדרבה משיגים הצורא עד תכלית השגתם. אמנם מה שיש לעיין אם הם רק שלוחי המקום ואין להם דעת עצמם כלל, או לא, אלא דיש להם דעה עצמאית, והא דאין הם בוחרים ברע, הוא משום שאין להם יצר הרע, ועוד שהם רוחניים בלא חומר, ומשיגים הצורא עד תכלית השגתם וזעים וחלים מפניו, ולכן אין להם בחירה לרע, אבל צעם יש להם כח עצמם. וכן יש לעיין באליהו הנביא אחר שעלה למרום.

ונראה כד הב', דמלאכים ואליהו ג"כ יש להם כח עצמאי ובחירה, ועי' במהר"ל צגור אריה פרשת בראשית פ"ג דיש להם מדע ושכל, ועי' בחוס' ברכות ג' ע"א, ד"ה ועוין, לכן אומרים קדיש בלשון ארמית וכו' שלא יבינו המלאכים והיו

ה', דאינו כן, דלא ניתנה בחירה אלא לאדם בלבד, ולפיכך אדם הוא בחינת מהלך, ומלאך בחינת עומד, מ"מ בחוך רצון ה' יש להם כח עצמאי, ואינם כדורים בשעון, דכל חלק עובד אוטומאטי, אלא יש להם כח עצמאי, ומכאן זה מיקרי עובדים, כמה שנאמר ברכו ה' מלאכיו משרתיו עושי רצונו. ומהאי טעמא שייך בהם מושג של אימה ויראה כמו שאומרים בחפילה וכולם עושים באימה וביראה רצון קונם, דעל דבר אוטומאטי לא שייך מושג אימה ויראה ועבודה. ומוכן בזה הפייט שאומרים ביום ה' דסוכות, ובכן ויהי בשלם סוכו, או היתה חניית סוכו בחלחלי חוקף שנאני שקט ברכב ריבוחים בקדושי קדם, ע"ש בכל הקטע, וכל שכן זה לא שייך על דבר אוטומאטי.

ובין מוכח בגמ' חגיגה ט"ו ע"ב דיש להם כח עצמאי, דאיתא התם ואף רבי עקיבא בקשו מלאכי השרת לדחפו, אמר להם הקב"ה הניחו לזקן זה שראוי להשתמש בכבודי, ע"ש. ועי' במדרש רבה איכה פרשה א' פסוקא מ"א כשם שהתחמנים נריין לעשות נדקה אלו עם אלו, כך עליונים נריין לעשות נדקה אלו עם אלו וכו', אעפ"י שגור עלי הקב"ה ליקח הגחלים איני יכול ליכנס לפנים ממחינתך, אלא עשה עמי נדקה ותן לי שמי גחלים, ע"ש בכל המדרש. ומוכח דיש כח עצמאי במלאכים דאל"כ לא מקרי נדקה. וכן להלן, וכיון שלא עשו תשובה בקש לזורקן עליהם בחימה, קרא לו הקב"ה ואל גבריאל גבריאל להונך להונך שיש בהם בעלי נדקות אלו עם אלו. [עיין מה שכחתי לקמן בסימן שי"ד]. ואפי' כשהם שליחים מאת הקב"ה יש להם רשות להוסיף או לגרוע, דככתב הרד"ק על פסוק בראשית קפ' י"ט כ"א, הנה נשאתי פיך גם לדבר הזה בלחתי הפכי את העיר אשר דברת, דכתב הרד"ק ח"ל, נראה מזה כי כשהקב"ה שולח מלאך נותן לו רשות להוסיף או לגרוע מעט משליחותם, שיראו ויבינו כי בעלי שכל המה, עכ"ל. וזה נמי הביאור במדרש רבה שמות פרשת בא פרשה י"ד פ"א, מהו שלח חושך וישיחך, למה הדבר דומה וכו' כך הקב"ה יתעלה שלח חשך על המצריים והוסיף החשך משלו, הוי שלח חשך וישיחך, ע"ש. וזה הביאור נמי מה דאיתא במכילתא פרשת בשלח פרשה ו' וינער ה' את מצרים מסרם בידי מלאכים נערים ובידי מלאכים אכזרים, כדי שיוסיפו מזל עצמם. וכן שם להלן והיו מלאכי השרת תמהים לומר בני אדם עובדים עבודה וזה מהלכין ביבשה בחוך הים ע"ש. ומוכח מכל זה דיש להם כח עצמאי.

ובין משמע מדברי רש"י בפרשת בראשית ק"פ א' כ"ו, ויאמר אלוקים נעשה אדם, דכתב ח"ל, ענותותו של הקב"ה למדנו מכאן, לפי שהאדם הוא בדמות המלאכים, ויתקנאו בו, לפיכך נמלך בהן וכו'. וכן בגזירת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאליתא [דניאל ד' י"ד] אף כאן בפמליא שלו נטל רשות וכו', עכ"ל. ומשמע שיש להם דעת עצמאי. וכן להלן ג' ה' בהסח הנחש, והייתם כאלוקים יודע טוב ורע, ופירש בתרגום יונתן ותהוון כמלאכין רברבין דכחמין למנדע בין טוב לביש, ע"כ. ומשמע דיש להם הבנה עצמאית. וכן להלן פסוק כ"ב ויאמר ה' אלוקים הן האדם וגו'. ותרגם יונתן, ואמר ה' אלוקים למלאכיה די משמשין קדמיו הא אדם הוה יחידי וכו'. ומוכח דאינו רק שלוחין מאת

וברמ"ע הרמ"ע מפאנו בעשרה מאמרות באם כל חי ח"א פרק י"ט, וגבריאל ומיכאל נלחמים כנגד המקטריגים, ובסוף יום השביעי גבריאל מחליש כוחם ומיכאל כה"ג מביא לשמשיאל השר הגדול המלמד זכות על עשיו שהוא כדמות שעיר ומקריבו דדמות קרבן וכו', וכן שאר מלאכים עובדים כדאיתא בעבודת ישראל להרב הקדוש המגיד מקאזיין פרשת וישלח, כשהמלאך הנצרך לאיזה מדה פועל בעבודתו שמעורר המדה ועל ידו מתעורר למטה איזו איש מעושי רצונו יתברך לעבוד לה' בבחינה זאת, אז ממילא מסתלק המלאך ונכלל בשרשו כיון שאין נורך לעולם הימנו, וזה שהקב"ה מחדש בכל יום כח חדש לפי ענין היום וכו', הנה כל מלאך אינו אומר שירה וזמרה להצורה ית"ש רק על החסד שבראו לעשות רצונו ית', ולמשל המלאך מיכאל כשפועל רצונו יתברך ומלמד זכות על ישראל ומגביר חסדים אשר לזה התכלית נברא, אז אומר שירה, וכן כל המלאכים, ע"ש. והיינו דיש להם כח עצמאי לעבוד ה' באימה וביראה ובשירה. ועי' במכילתא פרשת בשלח (השירה) סוף פרשה א', ולא ישראל בלבד אמרו שירה לפני המקום אלא אף מלאכי השרת, שנאמר ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים, ע"כ, הרי דמדמה שירת המלאכים לשירת ישראל, ומשמע דמרננס אמרו שירה.

וזוה נמי הביאור מה דאיתא בגמ' חולין ז"א ע"ב חביצין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת, שישראל אומרים שירה בכל שעה, ומלאכי השרת אין אומרים שירה אלא פעם אחת וכו', דישראל שיש להם בחירה ממש וכאשר כופים ומשנים טבעם בשביל רצון השי"ת אומרים שירה בכל שעה, משא"כ המלאכים שאין להם יאה"ר, רק בחירה מועטת אומרים שירה רק פעם אחת ביום. [ומטעם זה נדיקים נתונים לפני ממלאכי השרת, וערש"י סוכה מ"ה ע"ב ד"ה סביב]. וכן מוכח נמי ממדרש רבה וישלח פרשה ע"ח פסוקא ד', ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקב, ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך, מקים דבר עבדו וענת מלאכיו ישלים וכו', אלא מלאך אחד שנגלה על יעקב אבינו, הה"ד ויאמר אליו מה שמך וגו' וענת מלאכיו ישלים, שנגלה הקב"ה על יעקב אבינו בשביל לקיים גזירתו של אותו מלאך שאמר לו לא יעקב, ואף הקב"ה אמר לו כן וכו', ומוכח מזה דיש למלאך כח עצמאי. וכן מוכח נמי מדברי חז"ל באבות דרבי נתן פי"ב ברייתא ו', רודף

רצ"ע גבריאל, אמר להם יבא, שנאמר ואני באתי בדברך, אמר להו ליעול, אעילינהו, אחא אשכחיה לדוביאל דנקט ליה לאיגרתיה בידיה, בעא למירמא מיניה, בלעה וכו', כדבלעיה מחיק לה מיניה וכו', ואני יוצא והנה שר יון צא [ופירש"י וכשהגיע זמן מלכות יון לבא אלא על כרחי, שכבר נגזרה גזירה ושר יון יבא במקומי], עוי עוי [ופירש"י נעק וזאת גבריאל על זאת שלא ימשלו מלכי יון בישראל], וליכא דאשגח ב"י, ע"ש בכל הגמ' כי נפלאה היא. עכ"פ מוכח דיש למלאכים כח עצמאי. וכן מוכח מגמ' ב"ב ע"ה ע"ה, ושמתי כדכד שמשותף, אמר ר' שמואל בר נחמני פליגי תרי מלאכי ברקיעא גבריאל ומיכאל וכו', חד אמר שוהם וחד אמר אמר ישפה, עכ"ל. וכן מוכח בגמ' סנהדרין כ"ו סע"א אחא גבריאל אחדיה לדשא באפי משרייתיה, וכן שם ז"ה ע"ה, אמר לו הקב"ה לגבריאל מגלך נטושה, אמר לפניו רבונו של עולם, נטושה ועומדת מששת ימי בראשית, ע"ש. וכן מוכח שם לקמן רבי שמעון בן יוחאי אומר אותו הפרק זמן ביסול פירות היה, אמר לו הקב"ה לגבריאל כשאתה יוצא לבשל פירות הזקק להם. וכתב שם המהרש"א ומהו אשמועינן גדולתו של הקב"ה דאחד משלושיו אגב אורחי' ולפי תומו עשה מעשה כאלה להכחיד עם רב גבורי כח כאלו, ע"ש.

ובן מוכח מדברי הריקנטי צפרשת אחרי מות, דמביא שם בשם הרמב"ן, כי היו ישראל עובדים אלהים אחרים והם המלאכים, ועושין להם קרבנות. וכתב הריקנטי ח"ל, וכבר שאל הרב ר' שם טוב את החסיד הרב ר' יצחק שגם המלאכים הי' להם ליענש בהיותם מקבלים מה שאינו ראוי להם, ומתקדשים לעונדיהם לחם עליהן ברכה, ולא עוד אלא שהיו להם להמרחק ולמחות בידם ולהודיעם שהם חחת אדון הכל ומלכותו בכל משלה, ולהזהירם, כאשר אמר המלאך למנוח אס תעצרי לא אוכל בלחמך ואס תעלה עולה לה' תעלנה. והרב ז"ל השיב לו כי כן הוא, ועל זה נאמר יפקוד ה' על צבא המרום במרום, עכ"ל. והא דמבואר בגמ' חגיגה ט"ו ע"א חזא מיטטרון דאיתיהבא לי' רשותא חדא שעמא ביומא למיתב ולמיתבא זכותא דישאל, אמר גמירא דלמעלה לא הוי לא ישיבא ולא תחרות, ולא עורף ולא עיפוי, שמה חס ושלום ב' רשויות יש בשמים, מיד אפקוהו למיטטרון ומחיוהו שיחין פולסא דנורא וכו'. וכתב ע"ז בפירוש רבינו חננאל, ח"ו שיש עליו דין אלא להראות לאלישע שיש לו אדון שהוא עליו וכו', ע"ש. היינו דוקא למלאך מיטטרון לרוב מעלתו [דשמו כשם רבו, ועי' רמב"ן משפטים כ"ד א'] אין עליו דין, משא"כ שאר מלאכים שיש להם בחירה קצת להרע או להטיב, כמבואר בריקנטי הנ"ל. ועי' בגמ' סנהדרין מ"ד ע"ב בשעה שאמר לו הקב"ה ליחזקאל לך אמור להם לישראל וגו', אמרה רוח פסקיית [ופירש"י גבריאל, ועי' הגהת הגר"א] לפני הקב"ה רצ"ע אס יצואו אברהם ושרה ויעמדו לפניך וכו' ומי אית ליה רשותא כולי האי, אין, דאמר רבי יוסי שלש שמות יש לו, פיסקון איטמון סיגרון, פיסקון שפוסק דברים כלפי מעלה, איטמון שאוטם עונותיהן של ישראל וכו', ריש לקיש אמר כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לו צרים מלמעלה. רבי יוחנן אמר לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמנין את כחו ואל יהו לו צרים מלמעלה, ופירש"י ח"ל, כל

ה'. וכן בתרגום יונתן ויצא כ"ח י"ב והא חרין מלאכיה דאלו לקדום ואיטרדו מן מחיתיהון מן בגלל דגלין מסתירין דמרי עלמא, והוו מטרידין ואוליין עד זמן דנפק יעקב מצית אביו, והיוון לון יתה בחיסדא עד צית אל ובהואו יומא סלקין לשמי מרומא, ענין ואמרין איתון חמון יעקב חסידא דאיקונין די לה קביעא בכורסי יקרא דהיחון מתחמדין למחמי יתה, בכן שאר מלאכיה קדישיא דה' נחמין למסתכלא ביה, ע"ש. וכן מוכח מגמ' פסחים קי"ח ע"ה, ואמת ה' לעולם גבריאל אמרו, בשעה שהפיל נמרוד הרשע את אברהם אבינו לתוך כבשן האש, אמר גבריאל לפני הקב"ה, רצ"ע, ארד ואנן ואלי את הצדיק מכבשן האש, א"ל הקב"ה אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו נאה ליחיד להציל את היחיד, ולפי שהקב"ה אינו מקפח שכר כל צדיק, אמר חזקה ותציל שלשה מצני צניו. וראי' מוכרחת שיש להם כח עצמאי ומקבל שכר. [ועי' במדרש תנחומא פרשת תזריע בשעה שהושלך א"ה לכבשן האש היו המלאכים מריצים זה עם זה, מיכאל אמר אני ארד, ואלי גבריאל אמר אני ארד ואלי], וכן מוכח ממדרש עשרה הרוגי מלכות, דאיתא שם, אז יחיצבו מיכאל וגבריאל לפני האלקים ויתחננו אליו לאמר עד מתי תעזוב את ישראל בשבי, ע"ש. וכן מוכח בפתיחתא איכה רבתי פסקא כ"ה במסתרים תצבה נפשי מפני גוה, מה תלמוד לומר מפני גוה, אלו אומות העולם שהם מתגאים ואומרים אי אלהינו נור חסיו בו, ד"ה מפני גוה מפני מלאכי השרת שהם "מתגאים" ואומרים מה אנוש כי תזכרנו וגו', ע"ש, ועל זאת במסתרים תצבה נפשי בביכול. וכן להלן פרשה א' פסקא כ"ח כל רעיה בגדו בה היו לה לאויבים, אמר רבי יעקב דכפר חנין זה מיכאל וגבריאל, ע"ש. ומוכח מכל זה שיש למלאכים כח עצמאי.

ובן מוכח בגמ' יומא ע"ז ע"ה בארוכה, דכתיב והנה האיש לבוש הדדים אשר הקסת במחניו משיב דבר לאמור עשיתי כאשר צויתני, אמר רבי יוחנן באותה שעה הוציאו לגבריאל מאחורי הפרגוד ומחיוהו שיחין פולסי דנורא, אמרו לי' אי לא עבדת לא עבדת, אי עבדת אמאי לא עבדת כדפקדון, ועוד דעבדית לית לך אין משיצין על הקלקלה, איתיהו לדוביאל שרא דפרסאי ואוקמי' בחריקי' ושמש עשרים ואחד יום, היינו דכתיב ושר מלכות פרס עומד לנגדי עשרים ואחד יום, ע"ש. ומוכח מכל זה דיש למלאכים דעת עצמאי. וכן מוכח שם להלן והנה מיכאל אחד השרים הראשונים בא לעזרני, ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס, יהבו ליה עשרין וחד מלכי ופרוותא דמשהיג, אמר כתיבו לי לישראל באכרגא, כתבו לי רבנן באכרגא, כתבו לי, בעידנא דבעו למיחסם עמד גבריאל מאחורי הפרגוד, ואמר שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים, כן יתן לידידו שנה, מאי כן יתן לידידו שנה, אמר רבי יצחק אלו נשותיהן של תלמידי חכמים שמנדדות שינה בעולם הזה וחוכות לעולם הבא. [ופירש"י כלומר כלום הגונים האומות להיות החכמים מקורים בידם, והלא המקרא משבחן שאף נשותיהן מנדדות שינה מעיניהן וכו'], ולא השגיחו עליו, אמר לפניו רצ"ע אס יהיו כל חכמי אומות העולם כבך מאזנים, ודניאל איש חמודות כבך שניה, לא נמצא מכריע את כולם, אמר הקב"ה מי הוא זה שמלמד זכות על בני, אמרו לפניו

המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין צרים יכולים להסטינו מלמעלה, לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמנים את כוחו, שיסייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים, ושלא יהיו לו מסטינים מלמעלה וכו', שלא יהיו לך צרים ושהכל יהיו במאמני כוחך, עכ"ל.

והא דאיתא במהר"ל בס' גור אריה צריש פרשת וירא על הא דאין מלאך עושה שחי שליחות, ופירש טעם הדבר שענין מלאך הוא השליחות, ולפיכך נקרא מלאך לשון שליחות, ושמות המלאכים הן לפי השליחות שנשלחו, וכן איתא בתיקוני זוהר ת' נ"ו, לך אס מלאך אחד עושה שחי שליחות, היה מלאך אחד שני מלאכים, וכן בעצמו אס שני מלאכים עושים שליחות אחד יהיו שני מלאכים מלאך אחד, שעיקר עמדות המלאכים השליחות, שלזה הם נבראים לעשות שליחות בוראם, עכ"ל. ומשמע שכל קיומם הוא רק השליחות. וכ"כ בישמח משה פרשת לך ד"ה ותקרא, ע"ש. מ"מ נראה דבתוך השליחות יש להם כח עצמאי ג"כ כדמוכח מכל הנ"ל. והעיקר נראה לחלק בין המלאכים דאין מתחלפין לבין המלאכים דמתחלפין אחר השליחות. אמנם נראה דאף המלאכים דמתחלפין אחר השליחות, מ"מ גם כהם נמצא קצת הסתר ובחלק הסתר זו יש להם כח עצמאי. וכן מוכח נמי מהא דאיתא במדרש מוצא צרש"י בראשית דעלה במחשבה לבראות העולם במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים. וכחצ המהר"ל בגור אריה צריש פרשת בראשית דנכלל בזה גם המלאכים, דאינם בעלי נורה מופשטת, שיש להם גם גשמיות, ולפיכך לא היה להם קיום דדין אס לא שתף שם רחמים עם הדין, ע"ש. ומוכח שיש להם כח בפני עצמם מלבד השליחות, והיינו דאף דאינם בעלי גוף, מ"מ גם אינם נורה מופשטת, כמו שכח המהר"ל בפרשת בשלח. ועיין במכתב מאליהו חלק ד' עמוד 153, דגם במלאכים אמרו ז"ל בספרי ריש פרשת האזינו דנפשם וגופן מן השמים, וידוע שאין להם גוף גשמי כלל, אלא הכוונה שיש במהותם נקודת הסתר שיש בהם חסרון והם תאבדים למלא אותה, היינו שיש בהם רצון לקבל, והרצון לקבל נקרא גוף בכל מקום. וכ"כ בח"א עמוד 294 דגם במלאכים יש נד הסתר שמרגישים מציאותם, וא"כ הם בהסתר של בהירות הבנת אפס וזלזול, שהסתר זה מוכרח בכל נברא. ע"ש.

ובן מוכח ממדרש רבה שמות פרשה י"ח פסקא ה', דיש למלאכים כח עצמאי ולא דכל כוחם תלי בשליחות, אמר רבי יוסי למה מיכאל וסמאל דומין לסיניגור וקטיגור עומדין דדין, זה מדבר וזה מדבר, גמר זה דבריו וזה דבריו, ידע אותו סיניגור שנצח, התחיל משבח את הדיין שיוציא איפופסין [גור דין], בקש אותו קטיגור להוסיף דבר, אמר לו הסיניגור החרש ונשמע מן הדיין, כך מיכאל וסמאל עומדים לפני השכינה, והשטן מקטרג ומיכאל מלמד זכות של ישראל, והשטן בא לדבר ומיכאל משתק, למה שנאמר אשמעה מה ידבר האל ה' כי ידבר שלום אל עמו וכו', עכ"ל. והיינו דמתדיינין לפני השכינה, ומוכח מכל זה דמיכאל מדבר מנד עצמו ולא מטעם שליחות. וכן מוכח מדברי הזהר ברע"מ משפטים קי"ד ע"א, כי ינאו אנשים אלין מיכאל וסמאל, ונגפו אשה הרה דא כנסת ישראל, וינאו ילדיה בגלותא, ענוש יענוש דא סמאל, כאשר ישית עליו בעל האשה דא קודשא

ברוך הוא. וכן מוכח מדברי ילקוט שמעוני צריש פרשת חולדות, ויתרוצצו הבנים בקרבה וכו', באותה שעה רצה סמאל להרוג יעקב במעי אמו, אלא שעמד מיכאל כנגדו, באותה שעה עמד מיכאל ורצה לשרוף לסמאל, עד שהושיב הקב"ה בתי דינין ביניהן, ויאמר לה ה' ע"י שם בן נח, ע"ש. וכן מוכח מדברי מדרש תנחומא חולדות [מהדורת בוצר], גשה נא הרחית גופו [של יעקב] וכו', מה עשה הקב"ה, אמר לשני המלאכים וסייעו מיכאל ציימו וגבריאל משמאלו, והוא בכבודו יתברך שמו תומך בו מאחוריו כו', אמצתיך במיכאל, אף עזרתיך בגבריאל, ואף תמכתיך בימין צדקי ע"ש. ומוכח מכל זה דיש למלאכים כח עצמאי מלבד השליחות.

ובן מוכח נמי ממדרש רבה איכה פרשה ב' פסקא ה', חילל ממלכה ושריה, ושרי' אלו שרים של מעלן, את מוצא עד שלא באו השונאים ה' ירמי' אומר להם עשו תשובה שלא תלכו בגלות, אמרו לו אס יבואו השונאים מה יכולים לעשות לנו, חד אמר אנא מקיף לה חומת מיא, וחרינא אמר אנא מקיף לה חומת נורא, וחרינא אמר אנא מקיף לה חומת פרזלא, [שהיו בקיאים בשמות המלאכים, ורצו להשתמש בהם להזיל אותם]. אמר להן הקב"ה בדידי אחון משתמשין, עמד הקב"ה ושינה את שמותם של מלאכים, דעל מים עבר על נורא, ודעל נורא עבר על פרזלא, והיו מזכירין שמותם מלמטה, ולא ה' עונים להם, הדא הוא דכתיב ואחלל שרי קודש, וכיון שגרמו העונות ובאו השונאים התחילו מזכירין שר פלן איתא עבד לן מילי פלן, אמר לי' לית בחילי דאנא מרים מיני' וכו'. ומוכח נמי ממדרש זה דיש כוח למלאכי מעלה לעשות דבר בעצמן בלי שליחות דוקא. וכן משמע מגמ' חגיגה דף ט"ז ע"א, דאיתא שם ששה דברים נאמרו צבוי אדם, שלשה כמלאכי השרת שלשה כבהמה, שלשה כמלאכי השרת, יש להם דעת כמלאכי השרת וכו', אלמא דמדמין דעת של צבי אדם לדעת של מלאך, ומוכח דיש לו דעת עצמאי. וכן מוכח נמי ממדרש רבה איכה פ"א פסקא כ"ז כל רעיה בגדו בה, זה מיכאל וגבריאל, ומוכח דלמלאכים יש להם כח עצמאי.

ובן משמע בגמ' ברכות כ' ע"ב, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רצש"ע כחוצ בצורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד, והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב ישא ה' פניו אליך, אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בצורה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוקיך, והם מדקדקים על עצמם עד כזית עד כבינה, ומשמע דיש להם כח עצמאי. וכן בשבת קי"ט ע"ב, תניא רבי יוסי בר יהודה אומר שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בע"ש מצית הכנסת לביתו אחד טוב ואחד רע, וכשבא לביתו ומצא נר דלוק, ושלחן ערוך, ומטתו מוצעת, מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך רע עונה אמן על כרחו, ואס לאו מלאך רע אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך טוב עונה אמן על כרחו, ע"ש. וכן משמע בגמ' נדרים כ' ע"א דמלאכי השרת אומרים דברים על דעת עצמם, ולא הוו שלוחי השם בכל דבר, דאיתא התם אמר רבי יוחנן בן דהבאי, ד' דברים סחו לי מלאכי השרת, חגיגין מפני מה הוין וכו' אמר רבי יוחנן זו דברי יוחנן בן דהבאי, אבל אמרו חכמים אין הלכה כיוחנן בן

דהבאי וכו', אמר אחימר מאן מלאכי השרת רבנן, דאי תימא מלאכי השרת ממע, אמאי אמר רבי יוחנן אין הלכה כיוחנן בן דהבאי, הא אינהו בקיאי בצורת הולד טפי ע"ש. ומוכח מזה דמלאכי השרת אומרים דברים על דעת עצמם, אלא דמקשינן דאינהו בקיאי בצורת הולד טפי, ולא מטעם דהם שלוחים מהקב"ה. וכן משמע בגמ' מנחות מ"א ע"א לימא מסייע לי [דחובת טלית הוא] חסידים הראשונים כיון שארגו צה שלש, היו מטיילין צה תכלת, ואי חובת גברא הוא למה לה לציית עד שיחכמה צה וכו',] ופליגא דמלאכא [הך דרבה בר רב הונא דהמלאך אומר דחובת גברא היא], דמלאכא אשכח' לרב קטינא דמיכסי סדינא, אמר לי קטינא קטינא סדינא בקייטא, וסרבלא בסיתא, ציית מה תהא עליה, אמר ליה ענשיתו אעשה, אמר ליה בזמן דאיכא ריתחא ענשינן, אי אמרת בשלמא חובת גברא הוא, היינו דמחייב דלא קא רמי, אלא אי אמרת חובת טלית הוא, הא לא מחייבא, אלא מאי חובת גברא הוא וכו' אלא הכי קאמר ליה טנדקי למיפטר נפשך מציית, ע"כ, ע"ש ברבנו גרשום פליגא דמלאכא, מלאך ממע, ע"כ. ומוכח מכל הגמ' דהמלאך אינו שליח ה' בכל דבר, אלא מפי עצמו אמרו, ומוכח מכל זה דיש להם כח עצמאי.

ובן מוכח מהא דאימא בפרשת עקב קפ' ט' פסוק י"ט כי יגורתי מפני האף והחמה אשר קצף ה' עליכם להשמיד אתכם, וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא. אף וחמה המה חרי מלאכא מחבליא, והי' משה רבינו ירא מהם. ועי' במדרש רבה פ' וילך אחמול היה מלאכים מרתתין לפניו, ועכשיו הוא אומר כי יגורתי מפני האף והחמה. ועי' באריכות בשמות רבה פרשה מ"א פסקא ז' אותה שעה ביקש משה לירד ומלא מלאכי חבלה ונחירא מהם ולא ירד, כמו שכתוב כי יגורתי מפני האף והחמה, מה עשה משה, הלך ואחז את הכסא שנאמר מאחז פני כסא פרשו עליו עננו, פרש והגין עליו הקב"ה אמר לו קום רד מהר מזה, אל' מחירא אני, צא וראה כמה גדולים העוונות, אחמול מנגח אותם, ועתה מחירא מהם, כי יגורתי מפני האף והחמה. חמשה מלאכי חבלה היו שם, אף וחמה וקצף והשמד והשחת, אותה שעה צאו שלשה האבות ועמדו בשלשה מהם, נשחירו אף וחמה, אמר משה רבון העולמים צבקה מכסא כבודך עמוד אחת באחד ואני באחד, שנאמר קומה ה' באפק, ואני אעמוד בחמה, שנאמר ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו. וכן שם בפרשה מ"ד פסקא ח' זכור לאברהם, מה ראה להזכיר ג' אבות, אל' אלונים בן טברי בשם ר' יצחק, כיון שעשו אותו מעשה יצאו ה' מלאכי חבלה לכלותו וכו', אמר רבון העולמים אחת עומד ואני באחד, אחת עומד באף וכו' ואני בחמה וכו', אמר לו הקב"ה הרי עמדתי באחד ואחת באחד לג' מה תעשה, אל' משה הרי ג' אבות עומדין לשלשמן, לפיכך הוא מזכירן, ע"כ. ומפשטות הדברים משמע דיש להם כח עצמאי הניתן להם מהקב"ה.

ובן מוכח מגמ' נדרים ל"ב ע"א, דרש רבי יהודה בר ביזנא בשעה שנחרשל משה רבינו מן המילה, צאו אף וחמה, ובלעוהו, ולא שיירו ממנו אלא רגליו, מיד ותקם לפורה נור

ותכרות ערלת צנה, מיד וירף ממנו, באותה שעה בקש משה רבינו להורגן, שנאמר הרף מאף ועוזב חמה, ויש אומרים הרגו לחמה שנאמר חמה אין לי. ומקשינן והכתיב כי יגורתי מפני האף והחמה, ומשינן חרי חמה הו', ע"כ. ועי' בירושלמי פ"ב דתענית ה"א אמר רבי לוי מהו ארך אפים, רחיק רגז למלך שהיו לו שני לגיונות קשים אמר המלך אם דרים הם עמי במדינה, עכשיו בני המדינה מכעיסין אותי והן עומדין אותן, אלא הריני משלחן לדרך רחוקה שאם יכעיסו אותי בני המדינה עד שאני משלח אחריהם, בני המדינה מפייסים אותי, ואני מקבל פיוסן, כך אמר הקב"ה אף וחמה מלאכי חבלה הן, הרי אני משלחן לדרך רחוקה, שאם מכעיסין אותי ישראל, עד שאני משלח אצלן ומציאן, ישראל עושין תשובה, ואני מקבל תשובתם וכו', ומוכח מכל זה דהקב"ה נתן להם כח עצמאי בצד מה.

ובן משמע במדרש רבה בראשית פרשת וירא פרשה נ"ו פסקא ה' בשעה ששלח אברהם אבינו את ידו ליקח המאכלת לשחוט את בנו, צו מלאכי השרת, הדא הוא דכתיב הן אראלים נעקו חונה, מהו חונה, רבי עזרי' אמר חונה, חונה היא צרי' למיכס ית צרי', ומה היו אומרים, נשמו מסילות, אין אברהם מקבל את העוברים ואת השבים, שבת עובר אורח וכו', הפר צרי', ואת צרי' אקים את יצחק וכו', לא עמדה זכות לאברהם אחמאה. וכן להלן פסקא ז' ויאמר אל תשלח ידך, וסבין היכן ה', נשרו שלש דמעות ממלאכי השרת ונשחת הסבין. וכן להלן פסקא ח' והיו המלאכים מתקצפין כמות כמות מלמעלן, מה הו' לווחין, נשמו מסילות שבת עובר אורח, הפר צרי' מאס ערים, אין רצונו בירושלים ובצית המקדש, שהי' דעתו להוריש לבניו של יצחק, לא חשב אנוש, לא עמדה זכות לאברהם, לית לכל צרי' חשיבות קדמו וכו'. וכן בפרשת חולדות פרשה ס"ה פסקא י', ותכהין עיני מראות, מראות מכא אותה ראי' שנשעה שעקד אברהם אבינו את בנו על גבי המזבח צו מלאכי השרת, הה"ד הן אראלים נעקו חונה וגו', ונשרו דמעות מעיניהם לחוך עיניו, והיו רשומות בחוך עיניו, וכיון שהזקין כהו עיניו, הה"ד ויהי כי זקן יצחק ע"ש. ומוכח דמעלמן צו ונעקו. וכן משמע בגמ' חגיגה ה' ע"ב שאני חורבן בית המקדש דאפילו מלאכי שלום צו שנאמר הן אראלים נעקו חונה מלאכי שלום מר יצחק.

ובן מוכח ממה דמבואר במדרש איכה פתיחה פסקא כ"ד, בחורבן בית המקדש כתיב ישעי' כ"ב ד', על כן אמרתי שעו מני אמרר צבאי אל תאילו לנחמני, אל תוסיפו אין כתיב כאן אלא אל תאילו, אמר הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת ניחומין אלו שאתם אומרים לפני יאזבין הן לי, למה כי יום מהומה ומצוקה ומצוקה לה' אלוקי צבאות וכו', ע"כ המדרש. הרי דיש להם דעת עצמן. וכעין זה איתא בגמ' סנהדרין דף ל"ט ע"ב, דבאותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה, אל' הקב"ה מעשה ידי טובעין צים ואתם אומרים שירה לפני. וכן מוכח ממדרש רבה פרשת ואחמול פרשה צ' פסקא כ' בתפילת מנשה, אמר לפניו רבובו של עולם, הרי קראתי לכל אלוהות שבעולם וידעתי שאין בהם ממע, רבובו של עולם אחת הוא אלוהי על כל אלהים וכו',

למים, לתוהו ובוהו אשית הדומים, גזירה היא מלפני קבלה משעשעי דת יומים וכו'.

ואחר ימים רבים שכתבתי כל אלה הדברים מלפני את שאלה נפשי בספר חפצת שלמה על המורה בסופו בליקוטים מכתי"ק ד"ה קושיה הפרדס ח"ל, גם במלכים יש בחירה כמו שמצינו בשמש שלא רצה לזרוח במחלוקתו של קרח ועדתו, עכ"ל. ות"ל שכוונתי לדבריו. ועתה בהכרחי ספרי לדפוס, ראיתי כן מפורש בסי' משך חכמה ריש פרשת שמות, דמדמה השמש למלכים, ח"ל, כי התמה והירח המה משכילים, ומוכרחים לעשות רצון קונם "לא מזד ההכרח רק מה שמשיגים רצון השי"ת". ומזד זה סיבת השגחה היא הכרחיותם, וזה שתיקנו ו"ל ששים ושמיים לעשות רצון קונם, וזה נכלל במה שכתב הרמב"ם פ"ג מהל' יסודי התורה ה"ט, ומשכחים ומפארים ליוצרים כמו המלכים, עכ"ל. הרי כתב במפורש דמלכים עוזדים לא מזד ההכרח רק מזד השגחה, והיינו כנ"ל, וזה מתאים למה שכתבתי לעיל בשם האור שמה פ"ד מהלכות תשובה, דכתב בטעם דמלכים אין להם בחירה, משום שהם רוחניים בלא חומר, ומשיגים הצורה עד תכלית השגחה, וזעים וחלים מפניו, וזהו גופא סיבה אל בחירתם בהכרח בטוב, עכ"ל.

אמנם ראיתי בספר שיחת מלאכי השרת לר"ה כ, דלא משמע כן, דכתב בריש פרק שני על הגמ' בשבת פ"ט ע"ב דהשיב להם משה משה ומתן יש ציינכם קנאה יש ציינכם ית"ר יש ציינכם, והיינו שהמלכים המה רק מחנה אלקים ומשמי ה' ואין להם שום נטי' לזד אחר שלכך נוצרו שאין להם כלל כח להפכו וכו', המלאך לא שייך לתארו בתואר עושה רצון ה', כאשר לא יתואר הגרן שעושה רצון החוצץ ואלא מה יעשה. ועוד גדול מזה, ענין המלאך שאין לו וצידו שום אופן לנטות כלל לדרך אחר, שהכוונות הרוחניים שיר ה', כל כח למה שהוא מיוחד, אין צידו כח אחר שהרי הוא אותו כח כמו שלא יוכל הצרל להיות יועץ וכיוצא בו. וכן כתב להלן בדף [ל"ז ע"א מדפי הספר]. וכן כתב בארוכה בספרו רסיסי לילה אות מ"ג, דהכל תליא בזכות האדם עצמו, ומזד שרשו בעולם המלאכים הוא המלאך המליך דהיינו כח נפשו עצמה וכו', כי אין בחירה ורצון במלכים שרונה להיות מליך ולהגיד כן, רק שהוא ממילא שכשהאדם זכאי הרי כח המלאכי שבו למעלה בעולם המלאכים הוא מלאך מליך וכו', ונמצא לפי"ז הכל תלוי בזכותא, ע"ש. והוא ספירה לכל דברינו, אע"ג דכתב שיש להם השתדלות שזהו אמירת שירה, מ"מ כתב דמזד הזכות והחובה שלמטה כן הוא כח השירה והשתדלות דמלאכים ר"ל מזד שהם עושים שורש לנפשות דישאל, וכח המליצה הוא כפי כח המעשים, כי אין בחירה ורצון במלכים עכ"ל, וקשה מכל הגמ' והמדרשים הנ"ל דמוכח מהם דיש להם כח עצמאי.

וגר"א דכל דבריו נאמרו על סתם מלאכים דמתחלפין, אמנם המלאכים הגדולים דאין מתחלפין כגון גבריאל ומיכאל, אלו יש להם כח עצמאי דמוכח מכל הגמ' והמדרשים הנ"ל, דשונה גבריאל ומיכאל משאר מלאכים דאיתא בצראשית רבה פרשה ע"ח פסקא א' דמיכאל וגבריאל הם שרים של מעלה

אמר לו הקב"ה הא רשע, צדין הוא שלא לענה אותך שהכעסת אותי, אלא שלא תנעול דלת לפני שבים, שלא יהיו אומרים הרי מנשה ביקש לעשות תשובה ולא נתקבל, לפיכך אני עונה אותך, מנין שנאמר [דברי הימים ב' ל"ג י"ג] ויחלל אליו ויעתר לו, ויחזור לו, מלמד שהיו מלאכי השרת מסתמין את החלונות של רקיע שלא תעלה תפילתו לשמים, מה עשה הקב"ה חתר את הרקיע מתחת כסא הכבוד וקבל את תפילתו, ושיבחו ירושלים למלכותו וכו', ע"כ המדרש. עכ"פ מוכח ממדרש זה דלמלאכים יש להם רצון וכן עצמאי. וכן מוכח ממדרש רבה פרשת בלק פרשה כ' פסקא י"ט על הפסוק כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל קל, ראתה עינו של בלעם את ישראל יושבין לפני הקב"ה כחלמיד לפני רבו לעמיד לבא, ושואלין ממנו כל פרשה ופרשה למה נכתבה וכו', ומלאכי השרת רואין אותן ושואלין אותן מה אמר לכם הקב"ה, לפני שאין יכולין ליכנס במחיצתן, ומוצא ברש"י שם, הרי דיש להם כח עצמאי. וכן מוכח ממדרש תהלים מזמור ח' דג' מקומות היו המלאכים מדיינין כנגד הקב"ה בחדם ובמתן תורה ובמשכן, ע"ש. וכן משמע מדברי ספר חסידים סימן תר"ה, דכתב ח"ל, שאין יצר הרע אלא בחדם הנצרה למטה מן הקרקע. וא"ל מה הם [המלאכים] נידונים, וכל דבריו שבלא ידיעה, עכ"ל. הרי דיש להם כח עצמאי, ובלא ידיעה יתכן דהם עוזרים פי ה', וכן כתב רבינו בחיי צראשית ג' ו', דכתב, דאף על פי שאין בהם יצר הרע, הרי הם נוטים לפעמים מן הדרך הראוי, וכידוע במלאכי אדום, עכ"ל. וכן משמע מדברי האור שמה בפ"ד מהלכות תשובה ה"ד, שכתב בטעם המלאכים אין להם בחירה לרע, הוא משום שמשיגים הצורה עד תכלית השגחה, וזעים וחלים מפניו, וזהו גופא סיבה אל בחירתם בהכרח בטוב, ע"ש. ומשמע דיש להם כח עצמאי כמו אדם יש בחירה להושיע ידו באש, אלא יודע שזה מוזק לו, וכן הוא במלאכים בבחירה שלהם, דיש להם כח עצמאי, אלא הרע אצלם הוא כאש לדין.

ובן מוכח מפתיחה דמדרש איכה רבתי פסקא כ"ד, באותה שעה ה' הקב"ה בוכה ואומר וכו' באותה שעה בא מטטרון ונפל על פניו, ואמר לפניו רבש"ע אני אבכה ואתה לא תבכה, א"ל אם אין אתה מניח לי לבכות עכשיו אכנס למקום שאין לך רשות ליכנס ואבכה, שנאמר ואם לא תשמעוה במסחרים תבכה נפשי מפני גוה. ומוכח דיש למטטרון כח עצמאי. וכן להלן שם, פתח משה ואמר ליטא שימשא אמאי לא חשכת בשעה דעאל שנאה לבית מקדשא, אהדר לי' שמשא, בחיך משה רעיא מהמנא היכי אהוי חשוכא דלא שבקין לי, ולא רפו לי, דנקטין לי בשיתין שוטי דנורא, ואמרין לי פוק ונהר נהורין [דהיינו שר של שמש]. ועי' בגמ' ע"ז י"ז ע"א הלך וישב בין שני הרים וגבעות ואמר הרים וגבעות בקשו עלי רחמים, אמרו לו וכו', אמר חמה ולבנה בקשו עלי רחמים, ובתוס' שם ד"ה עד, בתירוק השני, שר של הרים היה משיב כן. וכן בתוס' חולין ז' ע"א ד"ה אמר, ומוכח דיש להם כח עצמאי. וכן בפייט של מוסף יוה"כ פ"ה אלה אזכרה, שרפי מעלה נעקו במרה, זו תורה וזו שכרה, עוטה כשלמה אורה, אויב מנאך שמך הגדול והנורא, ומחרף ומגדף על דברי תורה, עתה בך קול משמים אם אשמע קול אחר אהפוך את העולם

דכולא מתחלפין ואינון לא מתחלפין, וכן ישנם שאר מלאכים הגדולים דאין מתחלפין, וועי' איכה רבה פתיחתא כ"ד הניחו משה [לירמיהו] והלך אלל מלאכי השרת שהי' מכיר אותן משעת מתן תורה, ע"ש. ומוכח דישנן מלאכים שאין מתחלפין. ונראה דגם לפי דבריו ישנם למלאכים הגדולים רגון ענמי [בחור רגון ה', דאין להם יפה"ר] כדמוכח מכל המדרשים הנ"ל. וועי' במדרש ה' בחכמה יסד ארץ, דאיתא שם, ברא להן לאומות העולם שריס למעלה וברא כנגדן ישראל וברא להן מיכאל וגבריאל שרי ישראל והפיל אימתן על שרי אומות העולם, ע"ש. ונראה דהמלאכים הגדולים שאין מתחלפים יש להם כח ענמאי, ועל אלה המלאכים נאמר במדרש והוצא בראשית א' כ"ו נעשה אדם ענותנותו של הקב"ה למדנו מכאן, לפי שהאדם הוא בדמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהן, ע"ש, דעל המלאכים שהם כגרון ביד החוצב לא שייך נמלך. וכן מוכח מדברי החזקוני ח"ל, נעשה אדם ולא כתוב נברא אדם, כי הנריאה היא לבדה ברא ה', כדכתיב ויברא אלקים את האדם, ואומר האדם אשר בראתי, אלל העשי' וההכנה חברים אמו שכולם נעשו לו חברים בזה, עכ"ל, והיינו המלאכים וכו"ל. וכן מוכח מדברי הספורנו ח"ל, נתן אז כח בפמליא שלו להשפיע את האלם בנושא המוכן לו, עכ"ל. ומה שכתב הספורנו להלן, כדמוחינו, בענין המעשיות שהם פועלים בידיעה ובהכרה, אמנם פעולתם היא בלתי בחירית, ובה לא ידמה להם האדם, עכ"ל. כוונתו דאין למלאכים בחירה כנגד ה' כמו האדם, אמנם יש להם דעת ענמו, כדמוכח מהנ"ל. וכן מדברי התפארת שלמה הנ"ל.

תמר בו, לשעבר הוא אומר ממרים הייתם עם ה' והייתי מקבל מכם, אלל עכשיו אלל תמר בו כי לא ישא לפשעכם. ד"ל אלל תמר בו, אלל תמירוי בו ואלל תעשוני תמורתו. ושמא תאמרו הואיל והוא השר שלנו, לו אנחנו עובדים והוא נושא את פשעינו, לא, אלל כי לא ישא לפשעכם, לא כמומי שכתוב כי נושא עון ועובר על פשע, אלל הוא לא ישא לפשעכם. ולא עוד אלל שאתם גורמים לו שישמע שמי מקרב, שנאמר כי שמי בקרב, ע"ש, [והוא מלאך מע"ט כדאיתא בסנהדרין ל"ח ע"ב]. ומוכח שיש להם קצת כח ענמאי ולפיכך לא ישא לפשעכם, ולפיכך הותר להזכירם על התמורה שלא לעבוד למלאכים, כדברי הרמב"ן המוצא להלן, ואע"ג דאיתא שם במדרש להלן בפסקא ט' בכל מקום שהמלאך נראה השכינה נראית, שנאמר וירא מלאך ה' אליו בלבוש אש ומיד ויקרא אליו אלקים, ע"ש, מ"מ יש להם כח ענמאי ג"כ. [ולאידך גיסא לא ישא לפשעכם, ואיתא במדרש תנחומא משפטים למה שהוא מן הכת שאין חוטאין, ופירש בספר בית יעקב [מהרה"ק מאזניאל] משפטים אות ל"ח, היינו שאין הכרה למלאך איך יש לאדם הוי' בשעת החטא, שלפי דעת המלאך הוא מאחר שבשעת החטא הי' נעתק מהשי"ת, ממילא גם אחר החטא אין לו חיים, וכדאיתא במדרש תנחומא שם אומר דוד רבש"ע למלאך אמה מוסרי שאינו נושא פנים וכו' שאין להם מצינות שיבינו איך השי"ת שוכן באדם בשעת החטא, ואינו יכול לוותר, כי המלאך בעצמו אינו יודע שום חירון איך השי"ת נמלא ושוכן בחור החטא, כי אינו יודע ההוי' שיוכל להיות לאדם בשעת החטא, ע"ש, והם דברים עמוקים].

אמונה אסור לבקש טובה מן המלאך, כדאיתא במדרש תהלים מזמור ד', הגיע לאדם עת צרה לא יהיה קורא לא למיכאל ולא לגבריאל אלל קורא אותי ואני עונה. וה"ד כל אשר יקרא בשם ה' ימלט, ע"ש. וכן הוא בירושלמי ברכות פ"ט ה"א, [ועי' במהר"ל נתיבות עולם נתיב העבודה נתיב י"ב, ובשו"ת חתם סופר ח' או"ח סימן קס"ו. אמנם ראיתי בס' הליכות שלמה [להגאון הגדול ר' שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל] ח"א הלכות תפילה פ"ו בהערות שם] דלחיות דבר שהמלאך זה ממנה עליו שפיר מותר לבקשו, ולכן מותר לומר מכניסי רחמים בסליחות. וכן נהגו בליל שב"ק לומר למלאכים שלום עליכם וברכוני לשלום, כי אין לנו מבקשים מהם אלל שיעשו את תפקידם, ע"ש. אמנם לבקש ממלאכים אחרים אסור, כמבואר בירושלמי הנ"ל אש בא על אדם צרה לא יצא לא למיכאל ולא לגבריאל, אלל לי יצא ואני עונה לו מיד, ע"ש. וכל שכן שאסור לעבוד למלאך, כדאיתא בגמ' חולין מ' ע"א השוחט לשום הרים וכו' לשום מיכאל השר הגדול וכו', הרי אלו זבחי מתים, ע"כ. וזה הי' טעות דור אנוש שחשבו שיון שנתן הקב"ה כח ענמאי למלאכים וכדומה חשבו שראוי לעבוד לכוחות ההם, ועי' ברמב"ם בריש הלכות ע"ז, וכמו שאיתא במנחות ק"י ע"א דקרו ליה אלקא דאלקא, כיון דלהם שליטה בפני ענמן, חשבו שראוי להתפלל אליהם. ואינו כן, והוא אסור ע"ז. וכן כתב הרמב"ן בפרשת יתרו קפ' כ' פ' ג' ח"ל, הראשונים החלו לעבוד את המלאכים שהם השכלים הנבדלים, בעבור שידוע למקצתם שררה על האומות, כענין שכתוב בדניאל

ובן אליהו יש לו כח ענמאי, עי' ברכות ו' ע"ב וכו"ט ע"ב, ועושה טובות עי' בגמ' שם לעיל ג' ע"א תניא אומר רבי יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך, נכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל, בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח עד שקיימתי תפילתי וכו', וכן מצינו פעמים רבות בש"ס שאליהו עשה טובות למנאים ואמוראים, ועי' בגמ' ברכות נ"ה ע"א, ואמר רב יהודה אומר רב, שלש צריכין רחמים, מלך טוב שנה טובה וחלום טוב, ופירש"י ח"ל, צריכין רחמים, צריכין לבקש רחמים שיצואו, לפי שהם בידו של הקב"ה, ואין להם רשות לבא אלל ברשותו, עכ"ל. והקשה המהרש"א לכאורה קשה בודאי הכל בידו יתב' וצריכין לבקש רחמים עליהם, וע"ש מה שחירן. ועל פי דרכיו נראה ליישב, דבשאר דברים אפשר שיצואו ממילא עי' מלאכים ואליהו וכיוצא, משא"כ הנך ג' דברים. ועי' במדרש תלפיות [דף מ"ה מדה"ס] שיש במדרש שפנתם הוא אליהו שכתוב בו ויכפר על בני ישראל, שמכפר והולך עד תחיית המתים, דאליהו נכנס לקבל יסורים תחת כל צדיק וצדיק להיות נדון מעוונות השבוע, ובשביל כך רגילים להזכיר אליהו צומא שבת, ע"ש. ומשמע שעושה כן מדעת ענמו ולא מטעם שליחות.

ובדברינו שיש למלאך גדול שאינו מתחלף קצת כח ענמאי, מוכיחים דברי מדרש בשמות רבה פרשה ל"ב פסקא ד' הנה אנכי שולח מלאך לפניך וכו' השמר מפניו, אומר הקב"ה לישראל, הזהרו בשליח שאינו חוזר בשליחותו מדת הדין הוא, אל

מעלה וכל צבא מרום המשמשים לעיני עולם התחתון, הרי הם ללא צורך. אך הוא מה שאמרנו, כי מציאותם הוא ג"כ רק לתכלית מיוחדת לכ"א, אשר בחיקון תכלית האחרון לכלל המציאות, שהוא מכון לכלל המציאות כולו בכלל ופרט, וכולם עיקרים בו, אמנם כל הזיו והזוהר דאור הזה יזכה בו כל אחד רק בסיבתו גופה, ע"י מעשיו ע"י פעולתו ועבודתו, וזהו ענין העבודה אשר לכל צבא מרום ג"כ, כדי לסבב על עצמן את הזיו והזוהר דאור התכלית האחרון ע"י עבודתם וכו', עכ"ל.

ובן כתב עוד להלן דיש להם להמלאכים עוד עבודה גדולה רבה בכל עולם ועולם מהעולמות צ"ע, והיינו כי הנה יש להם מלחמה גדולה רבה ועצומה עם הס"מ האורר וכלל חיילותיו ותולדותיו, משחיתים ומזיקים הרבה מאוד, אשר חפצם תמיד להחריב העולם, ועומדים על ישראל תמיד להרע ולהשחית רח"ל, והם רצים מאוד ע"ד שאמרו ברכות ו' ע"א אלמלי ניתנה רשות לעין לראות אין כל צרי יכולים לעמוד מפני המזיקין, וקיימו עלן כי כסלא לאוגיא וכו'. וכן הוא ע"ז למעלה הם רצים אין מספר, וכל מלאכתם הוא לחבל ולהשחית ולבלוע את ישראל רח"ל, אלא שישנם כנגדם עירין קדישין חשמלי וזהו תקיפי שרפים מלאכים הרבה קדושים ונוראים, שעומדים כנגדם לדחותם ולבטלם בכל האפשרי, והם במלחמה גדולה תמיד, ויש להם יגיעה רבה בזה, וכל חוקם וחוקפם הוא צמעים טובים דישאל, וכן גם כאשר מרגישים איזה מחשבה טובה מישאל, כי הרי תיכף באותו רגע ממש כאשר נעשה למטה איזה מצוה ודיבור ומחשבה טובה, הנה מעורר למעלה, בקדושת אורו יתברך שמו, ונמשך להמלאכים אותו הזוהר אור, שהוא שורף כל טומאה וזהמא ורע, וזוהר הנה מתחדשים המלאכים קדושים בחוקף ועו, תמיד לדחותם לבטלם בכל האפשרי. ועכ"פ הוא כי הנה אלפי רבבן מלאכים קדושים הם תמיד במלחמה גדולה עצומה עם הס"מ וחיילותיו, והם ביגיעה גדולה בזה, וכל מצוה ומעשה טובה בישראל היא להם חיי רוחם ושמחתם בזה אין לשער, כי רק זה הוא כלי זינם. אמנם הנה גם זולת זה ח"ו, הנה לא כלו רחמיו בכליון ח"ו, ונמשך לזה הרחמים מלמעלה בזהו אורו ית"ש להמלאכים קדושים לעמוד במלחמה בזה כדי שלא יחרב העולם, ונעשה כ"ז בסוד מה שאמרו ברכות ז' ע"ב מנין שהקב"ה מחפלו וכו', עכ"ל. ומוכח מכל דבריו דיש למלאכים כח עצמאי ואינם כגרזן ביד החוצב, אע"ג דאין להם יאה"ר. ועי' עוד בסימן הבא.

י' פ' כ' שר מלכות יון, ושר מלכות פרס, וחשבו שיש להם יכולת צם להטיב או להרע, וכל אחד עובד לשר שלו, כי היו הראשונים יודעים אותם, ואלה הם הנקראים בתורה ובכתובים כלם אלהים אחרים אלהי העמים, כי המלאכים נקראים אלהים, כמו שנאמר הוא אלוקי האלהים, השתחוו לו כל אלהים, כי גדול ה' מכל האלהים, ואעפ"י שהיו העובדים מודים שהכח הזאת והיכולת הגמורה לקל עליון, וכן אמרו רבותינו במנחות ק"י ע"ב דקרו ל' אלהא דאלהיא, וזוהר אמר הכתוב וזבח לאלהים יחרס וכו', עכ"ל. וכ"כ בפרשת אחרי מות י"ח כ"ה. ועי' ברמז"ן פרשת וישלח ל"ב ל' וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך ויאמר למה זה תשאל לשמי, ופירש הרמז"ן אין לך ידיעת שמי תועלת, כי אין הכח והיכולת בלתי לד' לבדו, אם תקראני לא אענך וגם מנחתך לא אושיעך וכו', עכ"ל.

שו"ר בספר לשם שבו ואחלמה חלק הכללים בהקדמה, דמוכח מדבריו כמו שכתבתי בכל המלאכים יש להם כח עצמאי, ומאד כח זה מקרי עובדים, וז"ל, ובדרך כלל הם ג' מדרגות בכל עולם, הן בצריאה שהם השרפים, והן ציירה שהם החיות והמלאכים, והן צעשיה שהם האופנים וכו', אך עכ"פ הוא, כי כולם הם צעלי עבודה, וכל עבודתם הוא לשמו יתברך, וכמו שיקדו וכולם עושים צאימה וציראה רצון קונם, וניתן להם עבודתם ג"כ רק לטובתם, כדי שיוכלו ע"י לחיקון תכלית האחרון, אשר כיוון לזה הוא יתברך שמו בכל צריאת עולמו, ע"ד עבודת הנדיקים בהתורה והמצוה, כי רק על זה הוא ג"כ מציאת המלאכים כולם וכל צבא מרום, כי הוא לתכלית מכון לכל אחד ואחד, והם מסבבין על עצמן את התכלית ע"י עבודתם, וכמו שיתבאר עוד למטה. והוא מה שיקדו יוצר משרתים ואשר משרתיו כו', ופשוט הוא כי הקב"ה אינו צריך למשרתים כלל, ואינו נזרך לצריאותיו מאומה, ומה גם כי כל צבאות העליונים כולם המשמשים במרום כנ"ל וכו', וא"כ מהו הענין דכל משרתי מעלה, כי הרי כשם שצבא יוצר ועשה את עיקר כל העולמות באין עוזר עמו במלאכתו, כן לא היה נמנע לפניו ח"ו לסדר את ההנהגה ג"כ בכל פעולותיו, שהיה נמשך לכ"א ממנו עצמו במכון בלי שום אמצעים כלל, אחרי שלעולם הרי נעשה כל מה שנעשה רק בשפעו תמיד ומכוונת שפעו על כל פרט ופרט בתכלית הדיוק, והרי הוה לעולם הכל רק ממנו עצמו יתברך שמו, וא"כ הרי הוה כל האמצעים שהם המשרתים כולם, והם כל המלאכים המוני

סימן שי"א

בענין בחירה ורצון של השדים ורוחות

כתועפות ראש לו, כי הוא יתצרך הוליאס ממזרים, וכאשר הוליאס ממזרים פעמים ברא צריאה כמו זרעת וכינים, ופעמים החריב אותה כמו דבר שחין וחושך וכיוצא בזה. וזה שאמר כתועפות, אלו המלאכים, ראש, אלו השדים, ע"ש.

אמנם נראה דלפעמים יש להם רשות להזיק, אע"ג דלא מגיע לניזק היזק זה, ויהיב לנו חז"ל כמה עזות לינצל מן המזיקין, ע"י ברכות ג' ע"א, מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה מפני החשד מפני המפולת ומפני המזיקין, וכן שם בדף ה' ע"א, אמר רבי יצחק כל הקורא ק"ש על מטתו כאילו אוחז חרב של שמי פיות בידו וכו', ואמר רבי יצחק כל הקורא קריאת שמע על מטתו מזיקין בדילין הימנו שנאמר וכו'. וזירושלמי ברכות פ"א ה"א מה טעם אמרו אדם צריך לקרות שמע בביתו בערב בשביל להבריח את המזיקין. וכן שם בתלמודן דף ו' ע"א, אלמלי נתנה רשות לעין לראות אין כל דבר יכולה לעמוד מפני המזיקין, ע"ש בכל הגמ'. וכן שם בדף כ"ג ע"א, אמר רבה בר רב חנה כי הוה אזלינן בחדרי דרבי יוחנן כי הוה בעי למיעל לבית הכסא, כי הוה נקיט ספרא דאגדתא הוה יהיב לן, כי הוה נקיט תפילין לא הוה יהיב לן, אמר הואיל ושרינהו רבנן, ננטרן. ופירש"י אמר הואיל ושרינהו רבנן לאחוזו בידו משום שמירתן, ננטרן, ישמרנו, אכניסם עמי [לבית הכסא] וישמרנו מן המזיקין, עכ"ל. אע"ג דה"י לו מי שישמור את תפיליו מבחוץ, ורא"י דספר דאגדתא יהיב ל"י. וכן שם להלן מ"ג ע"ב, לאחד נראה ומזיק, ופירש"י לאחד נראה השד ומזיקו. וכן שם להלן נ"ד ע"ב, אמר רב יהודה שלשה צריכין שימור, ואלו הן חולה, חסן, וכלה, במתניתא חנא חולה ח"י חסן וכלה, ויש אומרים אף אבל, ויש אומרים אף תלמידי חכמים צליה. ופירש"י חז"ל, שימור מן המזיקין חולה שהורע מזלו, לפיכך השד מתגרה בו. וכן חיה, אשה שילדה, וכן אבל, חסן וכלה ותלמידי חכמים מקנאחו מתגרה בהם, עכ"ל. וכן שם להלן ס"ב ע"א ברש"י ד"ה בחר דמלך חז"ל, ונעשה ראש הישיבה צריך שימור טפי מפני המזיקין, שמתקנאין השדים בתלמידי חכמים יותר משאר בני אדם, עכ"ל.

ובן בשבת כ"ט ע"ב, המבזה את הנר וכו' מפני רוח רעה, ופירש"י הבאה עליו וכשאינו רואה נוח לו, ע"ש. וכן בעירובין מ"א ע"ב, מי שהוליאוהו נכרים או רוח רעה. וברש"י, שנכנס בו שד ונטרפה דעתו. ובגמ' שם ג' דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו, אלו הן, עובדי כוכבים ורוח רעה וכו'. וכן בגמ' פסחים קי"ב ע"ב, לא יא יחידי צליה, לא צליה רביעיות ולא צליה שבתות, מפני שאגרת בת מחלת היא, ושמונה עשרה רבוא של מלאכי חבלה יוצאין, וכל אחד ואחד יש לו רשות לחבל בפני עצמו, מעיקרא הוה שכיחי כולי יומא, זמנא חדא פגעה

בסימן ש"ט ביארנו בארוכה, ראש נברא בבחירה חפשית והרשות נתונה לו, ואם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות נדיק הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו, וזה שכתב בחורה הן האדם ה' כאחד ממני לדעת טוב ורע, ואין ידיעת השי"ת מכרחת מעשיו של אדם, ואדם הוא בחירי, ויכול לפעול נגד הישר בעיני השי"ת, והיא מעלת האדם הנברא צללם וצדמות. וביארנו שם, דיכול אדם בבחירתו להזיק או להמית חבירו אע"ג דאין חבירו חייב בעונשים אלו, ואדרבה נידון בר"ה לחיים טובים וארוכים, מ"מ הוא בבחירתו יכול לבטל זה. ובסימן הקודם בארנו דאף דאין למלאכים בחירה חפשית זו של בני אדם, משם שהם רוחניים ואין להם חומר ויצר הרע, ומשיגים הצורה יתצרך בכל עת עד התכלית כפי ערך השגתם, מ"מ יש להם כח עצמאי צענייהם, ומכוח זה נקראו עובדים, ומהאי טעמא שייך בהם מושג של אימה ויראה, והארכנו בזה בראיות מונקות, ע"ש בכל דברינו. ומעתה עלינו לברר מהותם של שדים, אם יש להם בחירה כבני אדם או כמלאכים.

דהנה אימא בגמ' חגיגה דף ט"ז ע"א, ת"ר ששה דברים נאמרו בשדים, שלשה כמלאכי השרת ושלשה כבני אדם, שלשה כמלאכי השרת, שיש להם כנפים כמלאכי השרת, וטסין מסוף העולם ועד סופו כמלאכי השרת, ויודעין מה שעתיד להיות כמלאכי השרת. ומקשינן יודעין ס"ד, ומשיגין, אלא שומעין מאחורי הפרגוד כמלאכי השרת. ושלשה כבני אדם, אוכלין ושותין כבני אדם, פרין ורבין כבני אדם, ומתין כבני אדם, ע"ש. [ועי' במדרש רבה בראשית פרשה ו' פיסקא ו', נפש ח' אלו השדים, שברא הקב"ה את נשמתם, וברא לברוא את גופן וקדש השבת ולא בראו, ללמדך דרך ארץ מן השדים וכו']. ומעתה עלינו לברר תכליתם, לאיזו תכלית נבראו אלו הבריות. ונראה דניתן להם כח עצמאי להזיק ולחבל ולהרוג, כיון שהם חילותיו של שטן, כמבואר ברמב"ן אחרי מות ט"ז ח' על הפסוק וגורל אחד לעזאזל, חז"ל, אבל לזה הקב"ה ביום הכיפורים שנשלח שער במדבר לשר המושל במקומות החורבן וכו', וחלקו מן האומות הוא עשו, שהוא עם היורש המרצ והמלחמות, ומן הבהמות השעירים ועוים, ובחלקו עוד השדים, הנקראים מזיקין צלשון רבוחינו, וצלשון הכחוש שעירים, כן יקרא הוא ואומתו שער וכו', עכ"ל. וכן משמע מדברי מהר"ל בחידושי אגדות למס' גיטין דף ס"ח ע"ב, דאמרין שם הגמ' כתועפות ראש לו, כתועפות אלו מלאכי השרת, ראש אלו השדים. ופירש המהר"ל חז"ל, כי הוא יתצרך כולל הכל בין הנהגת העולם ובין היוצא מסדר העולם, וזה כי מלאכים ממונים על הנהגת העולם, והשדים הם היפך זה, מזיקים את העולם, ולפעמים השם יתצרך הוא עושה מעשה הנהגת העולם, ולפעמים מחריב אותה. וזה שאמר קל מוליאס ממזרים

ברבי חנינא בן דוסא, אמרה ליה, אי לאו דמכרין עלך ברכיע הזהרו בחנינא ובחורתא, סכנתך, אמר לי אי חשיבנא ברכיע, גזר אני עליך שלא מעבדרי ביישוב לעולם, אמרה ליה במטותא מינך שבך לי רוחא פורתא, שבך לה לילי שבחות וילי רביעיות. ומו, חדא זימנא פגעה בי באביי אמרה לי, אי לאו דמכרין עלך ברכיע הזהרו בנחמני ובחורתא, היה סכנתך וכו'. וכן במדרש רבא איכה פרשה א' אות ל', דלא ילך יחידי מראשיהון דשים עד סופיהן דתשע, משום השד קטב מרירי שולט, וכן פסק בשו"ע אור"ח סוף סי' תקנ"א לר"ך ליזהר מי"ז בחמנו עד ט' באב שלא לילך יחידי מד' שעות עד ט' שעות משום שבהם קטב מרירי שולט, ולא יכו החלמידים בימים ההם, ע"ש. וע"ז מברכין הכהנים וישמרו, מן המזיקין, ועי' בתרגום יונתן ב"ע פרשת נשא ו' כ"ד. מכל זה מוכח דיש למזיקין כח עצמאי להזיק. ופעמים חסין עליו כדאיחא בגמ' ברכות ס"ב ע"א ברש"י ד"ה מן הנחשים וכו', דמתוך נגיעתו מתנהג בנחת ובשמירה, ואין הנחשים מרגישים להתקנאות בו, ואף המזיקין חסין עליו, עכ"ל. וכן בגמ' מעילה י"ז ע"א, פעם אחת גזרה המלכות גזירה וכו' אמרו מי ילך ויבטל הגזירות, ילך רבי שמעון בן יוחאי שהוא מלומד בניסים וכו', יא' לקראתו בן תמליון [ופירש"י שד שקורין נטיון]. רזנכס אבוא עמכס, ע"ש. וכן בירושלמי פ"ח דתרומות בסוף ה"ד דיקלוט חזירא וכו' איחעביד מלך, נחת לפמייס שלח כתבין בחר רבנן, תיהוון גבי במפקי שבתא מיד וכו'. והוא ר' יודן נשיאה ור' שמואל בר נחמן נחתין למיסחי דדימוסין דטבריא, אחא אנטיגרוס גבהון [ופירש בפני משה הוא שם של שד אחד] ובעי ר' יודן נשיא למינזף בי, א"ל ר' שמואל בר נחמן ארפי לי, לנסיון הוא מתחמי [והי' רוצה רבי לגעור בו, וא"ל ר"ש בר נחמני הנה לו רבי, שלפעמים לאיזה נס הוא נחראה. ושאל אותו השד ומה רבנן עבדין, ומה אחס שרייס בלער, וספרו לו המעשה, והשיב להם וכו']

ועי' בירושלמי פ"ה דברכות ה"א, רבי אבין על קומי מלכותא, כי נפיק הפך קדל וכו' לקיים מה שנאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, תני רשב"י כל, אפי' רוחות אפי' שדים. וכן בירושלמי פ"א דפאה ה"א [ג' ע"א], ושמור רגלך מלכד וכו' ר' לוי אומר מן המזיקין. וכן משמע בירושלמי סוף מסכת פאה, שיש להם כח עצמאי, דאיחא שם רבי חנינא בר פפא הוה מפליג מזהו כלילה [מחלק נדקה כלילה] חד זמן פגע בי רבנן דרוחות [שר של רוחות] א"ל לא כך אולפן רבי, אל תשיג גבול רעך [ולילה הוא גבול רוחות ושדים ולא של בני אדם], א"ל ולא כן כתיב מתן בסתר יכפה אף, והי' מתכפי מיניה וערק מן קמוי [מיכפי מפניו וברח השד מפניו], ע"ש. [ועי' בשו"ת חתם סופר ח' יו"ד סי' ז']. ועי' בספר מעבר יבן מאמר ב' פרק כ"ד, הטעם שהחמירו חכמים בשמירת המחסים שפטורים מקריאת שמע ותפילה, אם אינם שנים שזה משמר וזה קורא, כי בראות רוח הטומאה כלי טהור פנוי מרוח הקדושה, אז בא ושוהר בו וכו', ולכן המחסים נריכים שמירה כדי שלא יכנס בהם רוח רעה, כי תאבדים להשלמת יצירתם שלא נבראו להם גופות וכו', ע"ש.

וגר"א דזהו ביאור המדרש בשמות רבה פרשה ל"ב פסקא ו' עושה אדם מצוה אחת, נותן לו מלאך אחד לשמרו, שנאמר חונה מלאך ה' וגו', עושה שתי מצוות, הקב"ה נותן לו שני מלאכים לשמרו, שנאמר כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך, עושה הרבה מצוות נותן לו הקב"ה חצי מחנהו, שנאמר יפול מלךך אלף ורצבה מימנך, והוא חצי מחנהו, שנאמר רכב אלפים רבו רבוחים אלפי שנאן, ע"כ. דהיינו להגילו מן המזיקין, וכו"ל. ועי' בספר שיחת מלאכי השרת לר"ה"כ [דף מ"ב ע"א מדה"ס] על מה דאיחא בב"מ ק"ז ע"ב הכל ברוח, דהאיזקות שבו הוא מצד הקליפה והסתר אחרת ששם משכן ומקור ההיזק, זה נקרא רוח רעה בלשון הכתוב דשמואל א' ט"ז י"ד, ובדברי רז"ל במשנה שבת כ"ט ע"ב ע"ש ברש"י ובערוך ערך רוח, וערובין מ"א ע"ב עי' שם ברש"י ובחומ' ובשאר דוכתי, והם הרבה מינים בכל מיני ההיזקין הנאין על ידי הרוח, כגון וכו' וכמו שכתבו החומ' חולין ק"ז ע"ב ד"ה החס, שאין אותה רוח רעה מצו' בינינו, ע"ש. והיינו כמו שאיחא בחגיגה ט"ז ע"א דמתים כבני אדם, עי' שם בשדים והוא הדין לרוחין, ור"ל דמתבטלין אותו היזק מן העולם, והוא על ידי זכות חכמי כל דור ודור ודורשיו, וכדרך שאיחא בפסחים קי"ב ע"ב באביי ור"ח בן דוסא, עכ"ל ר"ה"כ. [ואפשר דנכלל בזה גם סכנת ארס של נחש, ולכן אסרו גילוי, כמו דהאריכו בזה מאד בירושלמי פ"ח דתרומות ה"ג בכמה דפים, ונקרא הנחש שם בירושלמי בשם רשע, ונתנה רשות לארץ לבקע מפניו וכו', רבי ינאי הוה מידחיל מיני' סגין, ע"ש. ואע"ג דהאמוראים הללו היו יכולים להחיות מחים, מ"מ הי' מחמיראים מנחשים הללו, ע"ש. והביאור דהם מחמיראים של שטן, וניתן לו רשות אפי' להכי גדולים, וכו'. ונתבטל כמו שפסק בשו"ע יו"ד סי' קט"ז].

ועי' בילקוט שמעוני לספר מלכים רמז קפ"ט, ח"ל, ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענק, מלמד שנחנה רשות למחבלים לחבל, כיוצא בדבר אחת אומר, כתוב אחד אומר ובבא משה אל אוהל מועד, וכתוב אחד אומר ולא יכול משה לבוא אל אוהל מועד, הכריע, כי שכן עליו הענק, אומר מעתה כל זמן שהי' הענק שם לא הי' משה נכנס לשם, נסתלק הענין נכנס לשם ומדבר עמו, וכן הוא אומר ושכתי כפי עליך עד עברי, מכאן שנתן רשות למחבלים לחבל, וכן הוא אומר אשר נשבעתי באפי אם יבואו אל מנוחתי, עכ"ל. ועי' בגמ' קידושין ל"ט ע"ב, דרבי חנינא בר פפי חבעתי' ההיא מטרוניתא וכו', טשא [נטמן] בהיא בי' בני, דכי הוי עילין בתרין אפי' ביממא הוי מיתוקי, [ופירש"י שמצוין בו מזיקין]. למחר אמרו לי רבנן מאן נטרך, אמר להו שני נושאי קיסר שמרוני כל הלילה. אמרו לי שמה דבר ערוה בא לידך וינלל הימנו, דחנינא כל הצא דבר ערוה לידו וינלל הימנו עושין לו נס, ע"ש. הרי דלולי זאת הי' מזיקין פוגעין בו, אע"ג דהי' לדיק גמור, ורק ע"י נס ניצל.

ובין מוכת, דהמזיקין ניתן להם כח עצמאי להזיק ולחבל ולהרוג אע"ג דאין מגיע לאדם עפ"י דין זה ההיזק, כיון שהם חליותיו של שטן, כמבואר ברמב"ן אחרי מות הנ"ל, [ועי'

בירושלמי פ"ק דשבת ה"ג מעשה בחסיד אחד, ונתנה לנו התורה וחז"ל כמה מצות ועצות איך להנצל מהם. וכן במצות מזוזה, מצבאר בגמ' מנחות ל"ג ע"ב, אמר רבא מצוה להניח בטפח הסמוך לרה"ר, מ"ט וכו' רב חנינא מסורה אומר כי היכי דמינטריה, ופירש"י לכל הבית מן המזיקין, וכן פירש"י לעיל דף ל"ב ע"ב, תלמה במקל או שהניחה אחר הדלת, סכנה ואין זה מצוה, ופירש"י ח"ל, סכנה מן המזיקים, שאין הבית משתמר זה, עד שיקבענה בצורת הפתח כהילכתה עכ"ל, ועי' בחוס' שם. [ועי' בהגהת מיימונית פ"ה דמזוזה אות ד']. ועי' בטור יו"ד סימן רפ"ו צענין אי בית המדרש חייב במזוזה או לא, ופסק הטור דעיקר הפתח העשוי לכל לכניסה ויציאה פטור, אמנם בירושלמי כי מדרשו דר' חנינא הו' לי' מזוזה, וכן עשה הר"מ מרוטנבורק מזוזה לפתח בית מדרשו, ואומר כשהי' ישן בו שינת ההורים הי' רוח רעה מצעתו קודם שתקן בו מזוזה, ע"ש. וראיתי דבר חידוש בירושלמי פאה [ד' ע"א דפוס ווילנא] בפירוש עמודי ירושלים, דמזוזה מועיל להכריח שדים אף בציטו של עכו"ם. לכאורה מגמ'

מנחות הנ"ל לא משמע כן, דדוקא כהילכתא מציל מן המזיקין, אם לא שנחלק ולומר דאם תלוי כהלכתו אף בציטו של עכו"ם מציל, וצ"ע. ועי' בכס"מ שם דמשמע דדוקא כשמקיים מצות הקצ"ה איכא שמירה, ע"ש. והארכנו בזה לעיל בחידושי סימן מ"ח אות ג'. [אמנם מצינו גם בדומם בחירה, בארץ שלא רצה לקבל ממי מזרים, כדאיכא במדרש, וכן שערים חלקו כבוד לארץ, לפיכך לא שלטו בהם אויב, כדאיכא במדרש רבה איכה פרשה ב' פיסקא י"ג, לפיכך טבעו בארץ שעריה, וצ"צ].

הגה נמצא בסימן הקודם, דמלאכים אע"ג דאין להם יצר הרע, ועוד שהם רוחניים בלא חומר, ומשיגים הצורה עד תכלית השגתם, וזעים וחלים מפניו, ולכן אין להם בחירה לרע כלל, אמנם יש להם בחירה עצמאית בחוף שליחות ה', ומכאן זה מיקרי עובדים. ובפרק זה ביארנו דשדים צעיקרם הם מזיקין והם מחילותיו של שטן, ויכולין לחבל ולהזיק לאדם אע"ג דאין מגיע לו הזקק זה. ועתה יש לדון בקיטרוגו של שטן, אם אם יכול לקטרג ולהסית יותר מכפי הדין, ועי' בסימן הבא.

ה'תשנ"א

ה'תשנ"א

סימן שי"ב

בח קטרוגו של השטן

רשות להרוג את החוטא, מכיון שנחמו רשות דכתיב ומסיפני בן וכו'. אמר ר"ל הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות, הוא שטן, דכתיב ויצא שטן מאת פני ה'. הוא יצר הרע, דכתיב רק רע כל היום וכתיב הכא רק אליו אל תשלח את ידך. הוא מלאך המות, דכתיב אך את נפשו שמור, אלמא בדידי קיימא, [ליטול את הנפש והזהירו שלא ליטלה]. וכן מצבאר ברש"י שבת דף פ"ט ע"א ד"ה בא שטן, הוא יצר הרע המחטיא את האדם, הוא העולה ומסטיין, וכ"כ בזה"ק דיצר הרע הוא השטן. וכמוהו הראשונים בטעם בריאת היצר הרע, דכיון דמאן דאכיל דלאו דילי' ביהית לאסתכלי ביי, לכן מידת טובו יתברך שהאדם ירויה צמעשיו. והענה לזה הי' בריאת יצר הרע דהוא השטן המושך לצד הרע, והאדם מתגבר עליו ועושה הטוב, בעצמו קונה לו שכר, ושוכן לא ביהית לאסתכלי באפי', ואם הוא עושה רע עולה שטן ומסטיין, כמצבאר בגמ' ב"ב הנ"ל וברש"י, ובא עונשו עליו. כדאיכא במדרש פרשת ראה פרשא ד' פיסקא ג', ראה אנכי נותן לכם היום ברכה וקללה, ואמר ר' אלעזר, משאמר הקצ"ה הדבר הזה בסיני, באותה שעה מפי עליון לא תנא הרעות והטוב, אלא מאל"ה הרעה באה על עושי רעה, והטובה באה על עושי טובה. וכן איכא בגמ' בצרכות דף ל"ג ע"א, דאין הערוד ממית אלא החטא ממית, וכמוכן דהשכר והעונש הם לפי מצב האדם ומדריגתו באותו זמן, וכמצבאר ברמב"ם בפ"ג מהלכות תשובה ה"ב, דיש

בסימנים הקודמים ביארנו ענין בחירה בנבראים, ובסימן ש"ט ביארנו דלאדם ניתן בחירה חפשית, ואם רוצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות לדיק הרשות בידו, ואם רוצה להטות עצמו לדרך רעה הרשות בידו, דעושה כל מה שלבו חפץ, ואין לומר שיש מי שמעכב על ידו מלעשות הטוב או רע. וביארנו עוד דניתן בחירה לאדם להרע לחבירו או להרגו אף על פי שלא נגזר עליו מן השמים שיהרג. ובסימן ש"י ביארנו דאף מלאכים שאין להם חומר ואין להם יצר הרע, דהם רוחניים ומשיגים הצורה עד תכלית השגתם, וזעים וחלים מפניו, ולכן אין להם בחירה לרע, מ"מ הם בני שכל ויש להם כח עצמאי. ובסימן הקודם ביארנו דגם שדים ורוחין יש להם רצון עצמאי, אלא הם על פי רוב מזיקין, אמנם לפעמים הם עוזרים לאדם, כהא דאיכא בגמ' מעילה דף י"ז. והנה בסימן זה נדון בכוחו של שטן.

הגה לכאורה השטן שהוא אחד משרי מעלה הגדולים נברא להסית אדם לעבירה, כמצבאר בגמ' ב"ב דף ט"ז ע"א, ויאמר ה' אל השטן, השמת לבך אל עבדי אויב, כי אין כמוהו בארץ וגו', ועודנו מחזיק בתומתו, ומסיפני בו לבלעו חניס. אמר רבי יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, כאחד שמסיפין אותו וניסת. במחשבתא חני יורד ומתעה ועולה ומרגיז, נוטל רשות ונוטל נשמה, [ופירש"י יורד למטה ומתעה את הצריות לחטוא, ועולה למעלה ומרגיז את חמת המלך בהשטנותו, נוטל ממנו